

зацию / У. Бек. — М. : ПрогрессТрадиция, 2001.

2. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век / И. И. Лукашук. — М., 2000.

3. Баталов Э. Новая эпоха — новый мир // Свободная мысль — XXI. — 2001. — № 1.

4. Дилеммы глобализации. Социумы и цивилизации: иллюзии и риски / ред.:

Т. Т. Тимофеев, К. Денчев, Ю. С. Оганисян, М. Эмар. — М., 2002.

5. Тверякова Е. А. Юридическая экспансия: теоретико-историческое исследование : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Е. А. Тверякова. — Н. Новгород, 2002.

6. Доклад ООН: А/51/761, 20 декабря 1996 года. Пункт 113.

УДК 342.746:796(477+4/8)

О. Алікова,

асистент кафедри конституційного права
Одеської національної юридичної академії

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

В умовах проведення реформ перед Українською державою стало нагальним вирішення завдань з приведення у відповідність усіх громадських інститутів, що надають кожному громадянину реальну можливість реалізувати свої права на заняття фізичною культурою і спортом та активно впливати на діяльність органів управління цієї сфери [1]. Визнання державою права громадян на заняття спортом припускає включення цього положення в конституцію, однак Конституція України такого положення не містить [2].

Короткий історичний екскурс в правові аспекти спорту говорить про те, що в конституціях окремих країн, прийнятих ще в ХІХ столітті, питання спорту мали місце. Так, обов'язок держави займатися фізичним розвитком підростаючого покоління і зміцненням здоров'я населення знайшов своє віддзеркалення в одній з найстаріших конституцій країн Європи — Конституції Швейцарії, прийнятій в 1874 р. Стаття 27 вказаної Конституції містить три пункти, в яких Конфедерація зобов'язується підтримувати

заняття фізичними вправами і спортом, особливо в школі [3, 78].

Фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність в зарубіжних країнах — це органічне поєднання і з'єднання зусиль держави, її урядових, різних громадських і приватних організацій, установ, інститутів. Кожній країні властива своя національна система фізкультурно-спортивного руху. Її організаційна структура багато в чому залежить від ступеня і цілей участі в ній самої держави.

Багато зарубіжних дослідників дотримуються думки, згідно з якою спорт на Заході аж до кінця 40-х рр. розвивався за відсутності будь-яких форм втручання урядів в його сферу. І лише на початку 70-х рр. багато урядів західних країн усвідомили всю важливість феномена спорту і почали приділяти йому пильну увагу. Не дискутуватимемо з цією не зовсім безперечною точкою зору. З неї виходить, що в цей час держава стала ставитися до спорту як до потреби, права і цінності, які повинні бути гарантовані всім громадянам.

Конституції, прийняті в другій половині ХХ століття, як правило, включають питання, що стосуються фізичного виховання і спорту. Відзначимо, що Рада Європи прагне стежити за тим, щоб в нових законодавствах, а тим більше в конституціях, були враховані принципи Європейської спортивної хартії. Таке положення існує в Греції, Іспанії, Португалії, в прийнятих конституціях країн колишнього СРСР і низки східноєвропейських країн.

Наприклад, в Конституції Греції від 11 червня 1975 р. в статті 16 розділу IX мовиться, що спорт знаходиться у веденні держави. Вона надає допомогу і контролює діяльність всіх спортивних асоціацій відповідно до закону [3, 176].

В Італійській Республіці признається принцип автономності спортивного законодавства. У Конституції країни, затвердженій в 1947 р., немає згадок про спорт. Італійське спортивне законодавство базується на моделі вільної приватної ініціативи. Структуру італійського спорту становлять, в основному, спортивні клуби, що спираються на добровільну роботу і організаційну автономію. Така структура можлива завдяки Конституції, що захищає право свободи асоціацій [3, 187].

Згідно з Конституцією Австрії (ст. 15) спорт є самостійною сферою діяльності земель, що дозволяє окремим землям розробляти і вводити в дію закони по спорту, а також закони, що не мають прямого відношення до спорту, але впливають на нього (наприклад, закон про школу) [3, 291].

У конституціях Іспанії, Ірландії, Італії, Голландії, хоч і немає прямої згадки про спорт, є статті, пов'язані з охороною здоров'я і вживанням превентивних заходів по його зміцненню.

На думку експертів, якнайповніше віддзеркалення спорт знайшов в конституціях колишніх країн соціалістичної співдружності — низки східноєвропейських країн. Наприклад, Конституція Угорщини гарантує право всіх громадян на заняття спортом, а держава відповідає за розвиток фізичної культури і спорту, місцеві органи влади забезпе-

чують необхідні умови для організації фізкультурно-спортивної активності населення [4, 169].

Професор Ж. Б. Вера (Іспанія) відзначає, що включення поняття «спорт» в тексти конституцій різних держав має принципове значення, оскільки припускає створення надійної бази для розробки і здійснення програм розвитку фізичного виховання і спорту. Точку зору Ж. Б. Вера підтримує і голова Генеральної спортивної асамблеї Іспанії Л. Гарридо [5, 73].

У той же час відзначимо, що якщо в Конституції країни відсутня, яка б то не було, згадка про спорт, то це не означає, що ці країни ігнорують або не зацікавлені в розвитку спорту. Деякі з них просто не бачать у цьому необхідності (Італія, Нідерланди, Німеччина і ін.), оскільки спорт у них став органічною частиною суспільного і культурного життя. Наприклад, Конституція Німеччини не містить яких-небудь статей, роз'яснень про права громадян на заняття спортом або розділення повноважень у галузі спорту між федеральним урядом і місцевими органами влади. В результаті відповідно до загальних законодавчих принципів у країні відповідальність за вирішення завдань у цій сфері, значною мірою, лягає на останні [6, 37].

На конституційному рівні в багатьох державах визнано, що держава може втручатися у сферу спорту незалежно від його структури або типу спортивної системи. Проте у ряді країн ця можливість втручання обмежена, оскільки базується на визнанні автономності спорту.

Розглядаючи спортивну структуру в окремих державах, необхідно чітко розділяти країни, де за спорт відповідають неурядові організації, і країни, де ним займається централізований орган. Наявність тієї або іншої системи в значній мірі визначається історичними, соціально-економічними, політичними і іншими чинниками. Там, де за спорт відповідає державний орган, як правило, є Закон про спорт. Ухвалення законів про спорт має декілька причин: реформація конституціональних обов'язків (Греція,

Португалія, Іспанія); посилення ролі і відповідальності держави при вирішенні спортивних питань (Франція); процес ревізії законодавства (у країнах Східної Європи) і т.д. [7, 184].

Важливо, щоб законодавство і спорт в країні не вступали в суперечність ні в одній з точок зіткнення. Тому необхідне законодавче регулювання розвитку фізичної культури і спорту, а також взаємозв'язків між державою і спортом, розділення компетенції між гілками державної влади, між державними і суспільними спортивними організаціями, підтвердження безумовного пріоритету загальнодержавних законів над положеннями статутів і правил національних спортивних організацій різних рівнів. Таким регулюючим актом в багатьох країнах є закони про спорт [8, 49].

Слід підкреслити, що аж до 70-х рр. число країн, що прийняли закони про спорт, фізичну підготовку або спортивну діяльність, було досить обмежено. Серед них назвемо Закон 1937 р. про фізичну підготовку і рекреацію у Великобританії, Закон про спорт 1942 р. в Італії, Закон про фізичну підготовку (1943) і Закон про фізичну підготовку і любительський спорт в Канаді 1961 р. і в Японії 1961 р., Закон про спорт 1972 р. в Швейцарії, 1975 р. в Греції і у Франції і т.д. Починаючи з другої половини 70-х рр. число країн, що прийняли або переглянули старі спортивні закони, різко збільшується. У 1978 р. Конгрес США приймає Закон про любительський спорт, в 1980-ті рр. — Фінляндія (1980), Франція (1984, 1992), Італія (1984), Іспанія (1988, 1990), на початку 90-х рр. майже всі країни Східної Європи [9].

Які ж аспекти спорту і його стосунків з державою знаходять віддзеркалення в спортивних законах? Незважаючи на специфіку прийнятих законів в окремих країнах, можна виділити такі загальні для всіх положення:

- відповідальність держави за розвиток фізичного виховання і спорту;
- цілі і завдання фізичного виховання і спорту;

- організаційна структура спортивного руху в країні;
- фінансування спорту;
- підготовка кадрів;
- будівництво і експлуатація спортивних споруд;
- роль місцевих органів влади і територіальних комун, районів, регіонів;
- проведення науково-дослідної і інформаційної діяльності і ін.

Крім цих основних положень у спортивних законах низки країн відбиті і такі питання, як розвиток шкільного фізичного виховання, підготовка спортсменів високого класу, питання оподаткування і спортивного маркетингу.

Повнішу картину можна одержати на основі аналізу Закону 1978 р. «Про любительський спорт США» [10] і французького Закону про спорт 1984 р. [11].

Ухвалення 95-м Конгресом США в 1978 р. Закону про любительський спорт для керівників міжнародного і національного спортивного руху багатьох країн було, якоюсь мірою, навіть незрозумілим: адже США всі ці роки вважалися зразком «невтручання» держави в спорт. Але це тільки на перший погляд. Для дослідників, які займалися вивченням американського спорту, ухвалення даного Закону не було несподіваним. Починаючи з 1950 р. президенти, Конгрес і Сенат США неодноразово займалися спортивними питаннями. У 1956 р. президент США Д.Ейзенхауер створив Президентську раду з фізичної підготовки молоді, яка потім піддавалася реорганізації президентами Дж. Кеннеді і Р. Ніксоном. На початку 70-х рр. адміністрація США бере участь у вирішенні конфлікту між провідними спортивними організаціями країни — Національною асоціацією студентського спорту (далі — НКАА) і Любительською спортивною спілкою (далі — ААЮ), в 1972 р. президент США Р.Ніксон підписує Закон про проголошення 6 жовтня Днем тренера, а Конгрес приймає поправку IX до Закону про цивільні права 1964 р., що надала американським жінкам у навчальних закладах рівні права з чоловіками на заняття спортом. У 1975 р. по вказівці президента США Дж. Фор-

да створюється Президентська комісія по олімпійських видах спорту, основні висновки і рекомендації якої були потім враховані в прийнятому Законі.

Основна мета Закону — заохочення громадян до участі в любительському спорті, розширення повноважень Олімпійського комітету США (далі — ЮСОК) як координуючого органу в любительському спорті країни, захист права спортсменів-любителів, створення механізму управління, відповідно до якого право очолювати і організовувати який-небудь вид спорту надається найбільш представницьким спортивним організаціям і федераціям.

Конгрес наділив ЮСОК повноваженнями координаційного органу всієї любительської спортивної діяльності в США, значно розширивши його повноваження. Крім організаційних завдань, на ЮСОК покладається відповідальність щодо поліпшення становища в любительському спорті країни, допомоги іншим любительським спортивним об'єднанням у визначенні загальнонаціональних завдань, в розробці і здійсненні спортивних програм. У той же час прийнятий Закон забороняє ЮСОК нав'язувати цим організаціям свої рішення. Його головне завдання — досягти розуміння основних цілей, що стоять перед любительським і олімпійським спортом США і його організаціями.

Закон вперше встановив процедуру розгляду конфліктних ситуацій між спортивними організаціями, а також між спортсменами і спортивними організаціями.

Прийнятий Закон розширив права спортсменів, по-перше, зобов'язавши всі спортивні організації мати в своїх органах не менше 20 % спортсменів, а по-друге, забезпечив спортсменам і тренерам право самостійно вирішувати питання участі в змаганнях. Закон визначив також завдання і повноваження національних спортивних федерацій в міжнародних федераціях. Встановлені критерії, по яких федерації повинні відповідати вимогам міжнародних спортивних федерацій.

Крім того, Закон поклав на ЮСОК завдання по наданню допомоги в будівництві нових і реконструкції тих, що діють, спортивних споруд, створенні національних спортивних центрів, заохоченні участі жінок і осіб з ослабленим здоров'ям, інвалідів у спорті, по проведенню науково-дослідної і інформаційної діяльності.

Конгрес зобов'язав ЮСОК щорічно до 1 червня або раніше надавати доповідь про свою діяльність за календарний рік. По суті, такий щорічний звіт дозволяє Конгресу і його комісіям контролювати діяльність ЮСОК і якоюсь мірою направляти її.

Аналіз цього Закону показує, що питання розвитку професійного спорту не знайшли в ньому віддзеркалення. Але це зовсім не означає, що Конгрес і Сенат США не приділяють йому уваги. Навпаки, за період з 1951 по 1995 рр. вони розглянули більше 400 законопроектів, багато яких пов'язані з професійним спортом і його трансляціями по телебаченню [12, 54–55].

На відміну від американського закону, французький «Закон про організацію і розвиток фізичної і спортивної діяльності» 1984 р. включає питання розвитку як любительського, так і професійного спорту.

У ст. 1 Закону сказано, що розвиток фізичної культури і спорту є обов'язком держави і спортивного руху, включаючи спортивні асоціації, федерації і інші соціальні інститути. Держава в співпраці із спортивним рухом забезпечує спортсменам високого класу необхідні умови для підвищення своєї майстерності і професіоналізму.

Перш за все Закон визначає структуру національного спортивного руху, приділяючи увагу всім його ланкам. Можна сказати, що держава здійснює над спортивним рухом подвійний контроль — правовий і економічний. Так, наприклад, ст. 16 визначає права і обов'язки національних федерацій по видах спорту. Перша частина Закону включає організацію фізкультурно-спортивної активності і складається з таких розділів: фізкультурно-спортивна освіта, спор-

тивні асоціації, товариства і федерації, роль територіальних комун, фізкультурно-спортивна активність у корпораціях, фірмах і компаніях, спорт вищих досягнень, діяльність Національної ради з фізичного виховання і спорту, Національного комітету з наукових досліджень і технологій, медичний контроль і страхування, спортивні споруди, безпека на спортивних спорудах і спортивних заходах. Частина друга торкається організації і проведення тренувального процесу і діяльності професійного спорту.

У Законі розглядаються також питання оподаткування. Відповідальність за розвиток спорту покладається на державу, керівництво спортом здійснюється за участю громадських спортивних організацій.

Прийнятий влітку 1992 р. новий французький Закон про спорт містить ряд принципово нових положень. Він майже в два рази більше за обсягом, ніж попередній закон. У ньому юридично закріплені багато законодавчих і адміністративних актів, прийнятих відносно спорту.

Можна сказати, що Закон 1992 р. обмежує ряд «свобод», але є чіткішим і повнішим у порівнянні з попереднім. У ньому враховується підвищення ролі спорту як економічного і соціального чинника. На думку фахівців, організація французького спорту стала жорсткішою, але разом з тим більш цілеспрямованою, уважнішою до проблем фінансового контролю і прав людини, а також його безпеки.

Останнім часом багато країн стали приділяти більше уваги розвитку професійного спорту, підводячи під це і певну законодавчу базу. Так, в Італії такий закон був прийнятий в 1981 р. Аналогічні закони, що стосуються розвитку професійного спорту, були прийняті в Іспанії і Португалії.

15 жовтня 1990 р. в Іспанії прийнятий Закон № 10 — Закон про спорт [13].

Його основні положення включають:

1. Фізичне виховання в школі. Шкільне фізвиховання вважається обов'язковим на всіх рівнях навчання.

2. Модель спортивного клубу. Метою є створення нових клубів, особливо для молоді.

3. Створення товариств з обмеженою відповідальністю на базі клубів і професійних команд з тим, щоб вони виступали в офіційних змаганнях як комерційні команди.

4. Здійснення контролю за діяльністю спортивних федерацій, хоча вони і вважаються приватними організаціями.

5. Здійснення контролю за професійними лігами, що мають юридичний статус, автономність діяльності, право організувати змагання, а також право культивувати різні дисципліни в своїх клубах.

6. Захист провідних спортсменів (забезпечення можливостей для якісного проведення тренувального процесу, створення можливостей для здобуття освіти і професійної підготовки).

7. Боротьбу з допінгом у спорті.

8. Профілактику, боротьбу з насильством. Законом передбачається в певних випадках можливість скликати із цього приводу спеціальну Сенатську комісію.

9. Спортивні структури фінансуються державою. Вони повинні здійснювати діяльність багатопрофільного характеру і бути доступними.

10. Реорганізацію професійного футболу.

В іспанському законі досить чітко розмежовані повноваження у сфері спорту між державними і місцевими органами влади (муніципалітетами). Компетенція різних органів державної адміністрації розподіляється на основі даного закону і відповідних законів про спорт, прийнятих в автономіях, а також Закону про основи місцевого управління 1985 р. Розмежування повноважень торкається таких «блоків» компетенції, як спортивна інфраструктура; моделі асоціацій, федерацій, клубів; підготовка спортивних фахівців; дотримання правил у спорті; боротьба з допінгом; наукові дослідження і інформаційна діяльність; міжнародні зв'язки; насильство в спорті, надання медичної допомоги і страхування спортсменів; шкільний і студентський спорт; спорт вищих до-

сягнень і професійний спорт. Причому дається не тільки розмежування компетенції органів влади за той або інший «блок», але і визначаються функції їх співпраці. Як приклад можна навести спортивну діяльність в університетах. Виконавча функція реалізуються самим навчальним закладом, тоді як регулююча функція належить державі або автономії. А муніципалітет виконує функцію співпраці, надаючи університету спортивні споруди [14, 72].

У законі обумовлена і відповідальність держави за розвиток спорту в цілому, і співпраця його органів з іншими організаціями. Таким чином, згідно з даним законом, ключову роль в іспанському спорті відіграють держава і муніципалітети.

Значна активність у створенні нового спортивного законодавства спостерігається в країнах Східної Європи (Болгарія, Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія і Румунія). Підкреслимо, що практично всі ці країни у минулому мали закони про спорт, прийняті в 50–80-ті рр.

Аналіз прийнятих законодавчих актів у галузі спорту показує, що поза їх сферою залишаються поки питання соціальної захищеності спортсменів, хоча за останні 10 років питання матеріальної зацікавленості спортсменів високого класу постійно знаходяться під контролем урядів багатьох країн.

Останнім часом все частіше піддаються критиці доктринальні позиції, згідно з якими абсолютне право стало доповнюватися до загальних норм Європейського співтовариства, тієї або іншої держави по відношенню до норм і правил, що встановлюються спортивними організаціями.

З наведеного вище аналізу спортивних законодавств низки країн слід звернути увагу на той факт, що в децентралізованій державі з сильною роллю територій головним є визначення і розмежування конкретної компетенції, а також налагодження механізму координації між державними і місцевими органами влади, між державними і громадськими спортивними організаціями.

Що стосується України, то слід також зауважити, що правова база, на основі якої повинна реалізовуватися державна політика у галузі фізичної культури і спорту, не адекватна соціально-економічним реформам, що проводяться в країні, не гарантує право кожного громадянина України на заняття фізичною культурою і спортом. Основною причиною цього є відсутність надійних механізмів реалізації прийнятих законів.

Ключові слова: фізичне виховання і спорт, право громадян на заняття спортом, конституційне регулювання, спортивне законодавство, спортивні організації, спортивний рух.

Визнання державою права на заняття спортом надає кожному громадянину реальну можливість реалізовувати свої права на заняття фізичною культурою і спортом та активно впливати на діяльність органів управління цієї сфери. Проте у ряді країн ця можливість втручання обмежена, оскільки базується на визнанні автономності спорту. Фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність в зарубіжних країнах — це органічне поєднання і з'єднання зусиль держави, її урядових, різних громадських і приватних організацій, установ, інститутів.

State's recognition of the right to sport provides every citizen a real opportunity to exercise their rights to engage in physical culture and sports, and actively influence the activities of government in this area.. However, in some countries, this possibility of intervention is limited, because it is based on the recognition of the autonomy of sport. Physical training and sports activities in foreign countries is an organic combination and connection state efforts, its government, different public and private organizations, agencies and institutions.

Література

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24 груд. 1993 р. // Відомості

Верховної Ради України. — 1994. — № 14. — Ст. 80.

2. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

3. Конституции зарубежных государств : учеб. пособие / сост. В. В. Макаков. — М. : Волтерс Клувер, 2003.

4. Конституции государств Центральной и Восточной Европы / отв. ред. Н. В. Варламова. — М., 1997.

5. Сарагоса Ф. М. Завтра всегда поздно : пер. с исп. / Ф. М. Сарагоса. — М., 1989.

6. Соколов А. С. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта // Теория и практика физической культуры. — 1998. — № 2.

7. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник : в 4 т. / отв. ред. Б. А. Страшун. — М., 1997.

8. Ищенко С. А. Теория и правовые аспекты управления международным спортивным движением // Теория и практика физической культуры. — 1999. — № 4.

9. Василенко И. А. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия / И. А. Василенко. — М., 1998.

10. Закон «О любительском спорте США». — М., 1978.

11. Закон об организации и обеспечении физкультурной и спортивной деятельности во Франции. — М., 1984.

12. Скидмор М. Дж. Американская система государственного управления : пер. с англ. / М. Дж. Скидмор, М. К. Трапп. — М., 1993.

13. Закон о спорте в Испании. — М., 1990.

14. Роль и участие местных органов власти в зарубежных странах в развитии физической культуры и спорта. — М., 1997.

УДК: 341.24:341.4.001.8

С. Войченко,

здобувач кафедри права ЄС та порівняльного правознавства Одеської національної юридичної академії

ДОГОВОРИ РАДИ ЄВРОПИ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ

У міжнародному гуманітарному праві неухильно зростає питома вага норм, орієнтованих на людину. Державами узгоджуються загальнолюдські стандарти прав і основоположних свобод, а також надання самій особі юридичної можливості реалізувати і захищати загально-визнані права і свободи.

Особлива увага державами — членами Ради Європи приділяється виробленню і закріпленню у відповідних договорах основних правових гарантій, що задовольняють уявленням про справедливе правосуддя, гуманне поводження із засудженими, відшкодування збитків завданих злочином, а також велика увага приділяється за-

побіганню тероризму, торгівлі людьми та сексуальній експлуатації дітей та ін. Ці проблеми останніми роками почали привертати все більш пильну увагу більшості держав — членів Ради Європи.

Багато в чому цьому сприяє розширення масштабів організованої злочинності. Все частіше об'єктами посягань організованої злочинності стають співробітники судових і правоохоронних органів, свідки й інші учасники кримінального процесу. У деяких країнах злочинні співтовариства розв'язали справжню війну проти адміністративних, судових і правоохоронних органів, що активізували боротьбу з цим негативним явищем,